

Ulusal ve Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 51 Volume: 10 Issue: 51
Ağustos 2017 August 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1735>

**HALK İNANIŞLARI, HALK ANLATILARI VE DOĞAÜSTÜ OLAYLAR BAĞLAMINDA
NİKÂHLI (MORİBER) ROMANI**
**THE NOVEL "MARRIED (MORIBER)" IN THE CONTEXT OF THE FOLK BELIEFS, FOLK
NARRATIVES AND SUPERNATURAL EVENTS**

İlyas AKMAN*

Öz

Cengiz Aslan'ın 2011 yılında basılan *Nikâhlı (Moriber)* adlı romanı, halk inanışlarına ve halk anlatılarına fazlasıyla yer verir. Roman, Dersim bölgesinde geçer ve oranın inanç dünyası okurla paylaşılır. Hızır inancı, Hızır orucu, Gağan ayında ve kutsal addedilen bölgelerde gerçekleştirilen ritüeller, yılan eksenli efsanevi inanışlar dikkati çeken unsurlardır. Öte yandan, akşam vakti aynaya bakmamak; eşlerin yataкта izinsiz birbirlerine sırtını dönmemesi, dönülmesi durumunda, kabir azabının çekileceğine inanılması; güneş ışınlarının sarı ve yeşil arası bir hal alınca su içilmemesi gibi batıl inançlara da yer verilir. Dünyanın aldattıcılığına, hamile kadınlara, koyun ve keçiye, Yusuf ve Süleyman peygamberlerin kıssalarına dayanan anlatılar ile "Cüyd" ve "Şük ve Kherr" isimli halk anlatıları da okura sunulur. Halk inanışları ve anlatıları, birçok doğaüstü unsurla sarmalanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zaza Edebiyatı, Zaza Dili, Moriber romanı, Cengiz Aslan.

Abstract

The Novel named *Married (Moriber)* that written by Cengiz Aslan in 2011 has many information about folk beliefs and folk narratives. Events in the novel come true in Dersim region and the belief world of Dersim is shared with the reader. Faith to Hızır, rituals carry out in the months of Gağan and in the sacred areas, the snakes-oriented legendary beliefs are remarkable elements. On the other hand, there are some superstitions like not looking at the mirror in the evenings; not drinking water when the sun's rays become a color between yellow and green. People also believe that people's skin turns white with March rain, cuckoo brings death that is why people keeps cuckoo away from their house. The novel has many folk narratives about the deception of the world, pregnant womens, sheep and goat, Joseph and Solomon prophets, "Cüyd", "Şük and Kherr."

Keywords: Zazaish language, Zazaish literature, the novel named Moriber, Cengiz Aslan.

Giriş

Roman, Zaza edebiyatında gelişme gösteren türlerdendir. İki bin yılından sonra, Zazaca on üç roman yazıldı. Bunlardan biri, *Nikâhlı (Moriber)* adlı romandır. Cengiz Aslan'ın 2011 yılında basılan romanının en dikkat çeken yönlerinden biri, halk inanışlarına, halk anlatılarına ve bunların ekseninde vücut bulan doğaüstü olaylara fazlasıyla yer vermiş olmasıdır. Okur, roman boyunca, Dersim bölgesinin birçok kültürel, toplumsal özelliğiyle karşılaşırken zaman zaman kendisini o bölgede yaşıyormuş gibi hisseder. Çünkü bölgenin birçok kültürel kodu esere özellikle konulmuştur. Aslan, yüzlerce yıldır halk arasında dile getirilen anlatılara, deyimlere; günümüzde de etkisini gösteren halk inanışlarına; evliliğe, aileye, toplumsal ilişkilere dair geleneklere, âdetlere yer vererek eserini, âdeta bir bölgenin rehberi haline getirir.

1. Halk İnanışları, Doğüstü Olaylar ve Toplumsal Ritüeller

Romanda, yılan eksenli halk inanışları, anlatıları ve bu eksenle meydana gelen doğüstü olaylar önemli yer tutar. Zaten yılan, çok eski zamanlardan beri, halk anlatılarının en önemli motiflerinden biridir. Yılan motifi, halk anlatılarında ve inanışında, birçok farklı anlamlarla donatılmıştır. Öyle ki ona yüklenen anlamların bazıları zıtlık gösterir. Bolluk, bereket ve sağlık, ona yüklenen anlamlardan bazılarıdır. Hatta bu nedenle, Selçuklu döneminde hastanelerde, yılan sembolü kullanılır. Günümüzde de bazı sağlık kuruluşları yılan sembolünü kullanırlar. Öte yandan yılan, hastalık, ceza, kötülük demektir. Güç, kudret, koruyuculuk, ona yüklenen öteki anlamlardır (Ölmez, 2010: 6). *Nikâhlı (Moriber)* romanında da yılan, dile getirilen farklı anlamlarıyla kendisine yer bulur.

Eser kahramanları için yılan, o kadar önemli bir motiftir ki bir dağın adını, "Yılan Dağı" koyarlar. Dağın, neden böyle bir ad almış olduğu, ona dair olan anlatıyla dile getirilir. Anlatı, doğüstü bir olaya dayanır. Çok eski zamanlarda, kadının biri, kucağında oğluyla beraber söz konusu dağdan geçerken karşısına devasa büyüklükte bir yılan çıkar. Yılan, onların üzerine doğru hamle yapar. Kadın, kendisinden çok, kucağındaki yetim çocuğunu düşünür. Bunun üzerine yaradana dua eder ve yılan ile kendilerinin,

* Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü, ilyas-akman@hotmail.com

bulunduğu yerlerde, taşa dönüştürülmesini ister. Kadının dileği yerine gelir ve hepsi taş keserler. Roman karakterleri, onları dağda gördüklerini ve halen taş kesmiş halde birbirlerine baktıklarını ifade ederler (Aslan, 2011: 111). Devasa büyüklükte yılanların taş kesilmesi, farklı bölge anlatılarında görülen ortak motiflerden biridir. Sakaoğlu, Toroslar'da geçen bir halk anlatısında şu ifadelerin geçtiğini aktarır: "Toroslardan geçmekte iken ağaç gövdesi kadar kalın bir yılan gören Hz. İbrahim, bunun insanlara zarar vereceğini düşünür ve taş olmasını diler. Yılan taş kesilir" (Sakaoğlu, 1980: 124). Görüldüğü gibi, iki farklı bölge anlatısında, devasa büyüklükte yılan ve insanlara zarar vermemesi için onun taş kesilmesi durumu vardır.

Bu dağın dışında, eserde, bir de "Yılan Bölgesi" diye adlandırılan bir yer vardır. Bu yerin de doğaüstü olaylara ev sahipliği yaptığına inanılır. Burası, Mehmet Ali Ağa adlı bir aşiret reisinin toprağıdır. O, her baharda, hayvanlarını da alıp bu bölgeye gelir. Ancak bir gün, kocaman yılan sürüsünün orada olduğunu görünce, onları öldürmeye kıyamaz ve orasının, insanların değil, yılanların yeri olduğunu ilan edip bütün hayvanlarını alıp gider. O günden sonra, oranın adı yılan bölgesi olarak kalır (Aslan, 2011: 85). Burası, bereketiyle nam salar ve öteki köylüler, hayvanlarını otlatmak için oraya götürürler. Halk, orada otlanan hayvanların sütünün daha çok olduğuna ve orada doğum yapan hayvanların ikiz getirdiklerine inanır. Öte yandan burasının, aşıkların birbirlerini ilk olarak gördükleri ve evliliğe giden yolun açıldığı bir yer olduğuna inanılır (Aslan, 2011: 86). Yılan ve bereket ilişkisi de farklı coğrafyalarda karşılaşılan durumlardan biridir. Örneğin, Azerbaycan halk inanışlarında ev iyesi, yılan şeklindedir ve yılanın olduğu evde bereket olacağına inanılır (Küçük Tursun, 2014: 469). *Nikâhlı (Moriber)* romanında, yılan-bereket ilişkisine yer verilir ve yılanlara yüklenen bu anlam da okurlara sunulur.

Bu unsurların yanında, köyde, yılan korkusu hâkimdir. Zaten halk inanışında, anlatılarında, yılanla yüklenen anlamlardan biri de korkudur. Romanda, bu korkunun ortaya çıkması ve ona çare arama sürecinin kendisi, birçok doğaüstü olayı barındırır. Bu, uzun yıllardır, herkesin zihnine kazınmış olan bir korkudur. Köylüler bir gün tarlada çalışırken, kendilerinin biraz ilerisinde bulunan ot yığınlarının bir sağa bir sola hareket ettiklerini fark ederler. Bunun ne olduğuna anlam vermeye çalışırlar. Bu yüzden yüksekçe bir yere çıkıp otlara doğru bakarlar ve görünüşü itibarıyla normal yılanlara benzemeyen, sıra dışı, devasa bir yılanla karşılaşırlar. Yılan, o kadar büyüktür ki her hareketinde, etrafındaki her şey sallanır. Köylüler, bütün işlerini bırakıp kaçarlar. Bazıları, onun kafasının keçiye benzediğini dile getirirler. Bu yüzden, dağlardan doğru keçi sesi duyulduğunda, bütün köylüleri korku sarar. O günden sonra, tarlalara gitmek herkes için korkulu bir iş olup çıkar. Köylüler, çare olarak, çeşitli türbelere gidip kurbanlar keserler ve saygı duydukları, kutsal bazı özellikler taşıdıklarına inandıkları kişilerin yanına giderler. Bu kişilerden biri Hıdır adlı karakterdir. O, hiç evlenmemiştir. Dünyadan elini, eteğini çekmiştir. Yaşanılan bir olay da buna, örnek olarak verilir. Bir gün o, sürüsünün başındayken kurt, sürüye dalar. Hiç sesini çıkarmaz ve kurdun, açlığını gidermesini bekler. Bu süreçte, yedi hayvan canından olur. Bu olaydan hareketle, onun, yaban hayvanlarına dahi karışmayıp onları kolladıkları ifade edilir. Kutsallık atfedilen bu kişi, yılan olayı ve benzeri durumları açıklarken bunların sebeplerinden birinin Esı isimli kadın olduğunu söyler. Kısa bir süre önce, bir melek grubunun köyden geçtiğini, bu geçiş anında onun kahkahalarla güldüğünü, bunun meleklerin ağrına gittiğini ve onların onu cezalandırmak istediğini fakat kendisinin bunu engellediğini dile getirir (Aslan, 2011: 73). Hıdır'ın sözleri, akıl sınırlarını aşan metafizik unsurlarla doludur. Melek grubunun dünyayı dolaşması ve çeşitli hareketlerden rahatsız olup insanları cezalandırmaları, doğaüstülüğün eserdeki yansımasıdır.

Köylülerin, yılan sorununa çare için gittikleri ve metafizik olaylarla dolu olan öteki kişi ise Ana adlı bir kadındır. Onun hakkında birçok metafizik olay anlatılır. Bir Hızır günü, herkesin uyuduğu bir saatte kapısı çalınır. Kapıyı açmaya gider ve karşısında hiç tanımadığı biri vardır. Ona, kim olduğunu sorar. O da "iman ediyor musun?" gibisinden çeşitli sorular sorduktan sonra, gözlerini kapatırsa onu bir yere götürüleceğini söyler. Kadın da gözlerini kapatır ve yola çıkarlar. Gözlerini açtığında bir mağaranın önünde kendisini bulur. Mağaranın içine girdiğinde, kırk kadar kapı vardır. Genç ve yaşlı insan grupları ayrı ayrı oturmuş ve bir köşede de altın, para yığınları vardır. Yaşlılardan biri ona yaklaşır ve üç kez "altın mı, para mı, yoksa Hak mı seni etkiler?" diye sorar. O da Hak cevabını verir. Sonra bir kapıdan içeri girer. Duvarlar, tamburlarla doludur. O da birini eline alır ve çalmaya başlar. Çocukluğundan beri tambur çalmayı bildiğini dile getirir. Daha sonra, bir yaşlı ve iki genç onu alıp başka bir kapıdan içeri sokarlar. Burası, dar ve karanlıktır. Sular damlamaktadır ve yerde su birikintileri vardır. Burasının cehennem olduğu söylenir. Onu oradan alıp başka bir odaya götürürler. Bu oda ise pınarlarla doludur. Yaşlı biri de o pınarlara ayar vermektedir. Bazı pınarlardan gürül gürül su akarken bazılarından çok az su gelir. Bu pınarların, insanların rızık olduğu ve o yaşlı kişinin, insanların rızıklarını belirlediği aktarılır. Tüm bunlardan sonra ona, dünyaya mı meyledeceği yoksa Hak yola mı gireceği sorulur. O da Hak yoluna gireceği cevabını verir ve evine geri gönderilir. Bu dönüşten sonra da onun derviş olduğuna inanılır. Yılan için de yorumu vardır. Ona göre yılan, uzun boylu kızların peşindedir. Onlara sahip olmadan da durmayacaktır (Aslan, 2011: 75-76). O

günden sonra, köyün uzun kızları, kadınları kontrol altına alınır. Çok mecburi olunmadıkça tarlaya ve köyün dışına çıkarılmazlar. Çıkarıldıkları zaman da silah kuşanmış birkaç köylüyle gönderilirler. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra köylüler, büyükçe bir yılanın ölüsünü görürler. Herkes bu yılanın, sakındıkları yılan olduğunu düşünse de kimse tam olarak bundan emin olamaz. Bu yüzden bir rahatlık köye gelse de yılan korkusu halen hepsinin içinde az çok vardır. Bu korku, Ali isimli karakterin yaşadığı bir olay üzerinden somutlaştırılır. O, tarlada bulunduğu bir gün, arkasında hareket eden bir şeyden dolayı korkup köye kadar kaçır. O kaçarken korktuğu şey de peşinden gelir. İmdat çığlıkları attığı için köylüler dışarı fırlayıp yardımına koşarlar. Köylülerden biri, arkasından gelen şeyin yılan değil ip olduğunu fark eder. Ali'nin ipi arkasına düşmüştür ve onu yılan sanmıştır. Kaçtığı zaman da ip hep arkasında, onun peşinden gelmiştir çünkü onun elbiselerine bağlıdır. Yılan korkusu, en nihayetinde gerçeğe dönüşür. Ekber adlı gencin sevdiği ve kısa süre sonra ailesinden isteyeceği Altun adlı kız, yılan tarafından öldürülür. O, dağda kaybolan hayvanları aramaya gittiği bir gün, devasa ve sıra dışı bir yılan tarafından öldürülür. Bu yılanın, halk arasında anlatılan efsanevi yılan olduğu dile getirilir.

Romanda, yılanla dair başka halk inanışlarına da yer verilir. Örneğin, yılan öldürülmesine hoş bakılmaz ve biri mecbur kalıp yılan öldürdüğünde, ona insan muamelesi yapar. Onu, ulu orta bırakmaz, mezar kazar, içine koyar ve hatta diğer insanlar da fark edip ona basmasınlar diye bir mezar taşı dahi diker (Aslan, 2011: 238). Yılanın öldürülmemesi gerektiği inanışına da farklı coğrafyalarda rastlanılır. Boratav, birçok bölgede, yılanla ilgili bazı inanışların, onun öldürülmemesi üzerine şekillendiğini vurgular (Boratav, 2012: 50). Yılanı yaralı bırakma ise korkulan bir şeydir. Yılan yaralı bırakılırsa er ya da geç, o yılanın iyileşip intikamını alacağına inanılır. Ayrıca, yılanın öldürüldüğünden emin olunmak için akşama kadar beklenilir. Çünkü yılanın ancak akşam vakti, yıldızların görülmesiyle can verdiğine dair bir inanış vardır (Aslan, 2011: 238).

Halk gelenekleri ve toplumsal ritüeller, romanda kendisine yer bulan öteki önemli hususlardandır. Örneğin, evlenmeye dair birçok ritüel, âdetten bahsedilir. Mendil verme bunlardan biridir. Mendil, birçok farklı bölgede, evlilik sürecinin önemli bir unsurudur. Örneğin Afyon'un Sandıklı ilçesinde, erkek tarafı, kız evine, bir grup akrabasıyla "mendil almaya" gider. Erkek tarafı kız ister. Eğer kız ailesinin cevabı olumluysa erkek tarafına, işlemeli mendil verilir (Şen, 2012: 347). Tekirdağ'da ise kız tarafı, söz kesme esnasında, söz bohçasına mendil, gömlek, kravat ve çorap koyup erkek tarafına verir (Artun, 1998: 11). *Nikâhlı (Morber)* romanında da mendil, evliliğe giden sürecin önemli bir parçasıdır. Erkek, sevgisini ve evlenme niyetini belli etmek için hoşlandığı kıza mendil hediye eder. Kız, mendili kabul ederse onun da bu işe rızasının olduğu ortaya çıkmış olur. Ancak bazen kızlar, erkeğin sevgisinin boyutunu ölçmek için mendili kabul etmeyip ona sert davranırlar. Örneğin romanda anlatılan bir olayda kız, mendili kabul etmediği gibi erkeğe taş fırlatır ve onun başını yarar. Ancak çocuk yine de ısrarını sürdürür ve en sonunda evlenirler (Aslan, 2011: 85). Romanda ayna, evlilik sürecinin öteki önemli unsurudur.

Birçok bölgede ayna, evliliğe giden sürecin önemli unsurlarındandır. Örneğin, Lice ve Dicle ilçelerinde, kız, erkeğe ayna göndererek aşkı ve evlilik isteğini dile getirir (Atnur, 2015: 16). Romanda da ayna, önemli bir göstergedir. Erkekler, kızın güzelliğini ve kendi sevgilerini vurgulamak için onlara ayna hediye ederler. Ekber karakteri, Altun isimli kıza ayna hediye edip onun güzelliğini vurgular ve evlilik isteğini dile getirir.

Erkeklerin, aşklarını ilan etme yöntemlerinden biri de çeşmede bulunan kızıdan su istemektir (Aslan, 2011: 86). Çeşme, eski dönemlerin sosyal yapısının doğal sonucu olarak kız ve erkeklerin yani aşkların birbirlerini görüp iletişim kurabildikleri ender yerlerden biridir (Mirzaoğlu, 2003: 8). Romanda da erkekler, çeşme başında bulunan kızlardan bir tas su isterler. Eğer kız suyu verirse erkeğin aşkına karşılık vermiş olur ve ilişkileri başlar.

Toplumsal anlaşmazlıklara dair geleneklerden de söz edilir. Kavgaların sona erdirilme yöntemleri, bunlardan biridir: "*Dersim'de kavga olduğu zaman, bekâr bir genç kız araya girerse onun hatırına kavga o an biter*" (Aslan, 2011: 132). Bekâr bir genç kızın araya girmesi, her ne olursa olsun kavgayı sonlandırır. Öte yandan, bir kavga olduğunda, araya hamile bir kadının girmesi de kavgayı sonlandırır (Aslan, 2011: 167). Halk, bekâr genç kızlar ile hamile kadınların kavganın sonlanma isteğini geri çeviremez.

Romanda, Gağan günleri/ayı ve onun kendisine has olan geleneklerinden bahsedilir. Gağan, yıl anlamına gelir ve gağan günlerinde, yeni yılın gelişi kutlanır. O, aralık ayının ikinci yarısıyla ocak ayının ilk haftası aralığını kapsar. Bu günlerde, eskinin uğurlanması ve yeni gelenin selamlanması için çeşitli toplumsal aktiviteler gerçekleştirilir (Işık, 2012: 30). Kavganın, gönül kırmanın yasak olduğu bu ayda, komşular birbirlerini ziyaret eder, fakire, yoksula yardım edilir. Bir bayram havasında geçen bu günler, aynı zamanda yeni yıla girişin de müjdesidir. Batı geleneğindeki Noel Baba'nın benzeri bir figür de bugünlerde

ortaya çıkar: “Yaşlı Gağan vardır. Kolunda torbasıyla köy köy dolaşır ve hediyeler dağıtır” (Aslan, 2011: 118). Romanda, gağan günlerinden uzun uzun bahsedilir ve Yaşlı Gağan’dan özellikle bahsedilir. Yaşlı Gağan gününde çocuklar, erkenden kalkıp bayramlıklarını giyer ve ev ev dolaşır hediye toplarlar. Bu ev gezmelerine Yaşlı Gağan da eşlik eder. Keçi kılından yapılan aksakalı, eski elbiseleri, omzunda heybesi, elinde asa ve tespihiyle Yaşlı Gağan ile çocuklar, kapıları çalıp, “Gağantınız kutlu olsun” diye insanları selamlarlar. Ayrıca, şarkılar, türküler eşliğinde, bir tiyatral gösteri yapılır. Oyunda, Yaşlı Gağan, onun eşi gibi etek giyip leçek bağlayan Fadike rolündeki genç ve görevi, gençlerin Fadike’yi kaçırmasını önlemek olan odun karası ile yüzü simsiyah hale getirilmiş Arap rol alır. Bu gösteri ve yiyecek toplama işi akşama kadar sürer ve günün sonunda, genellikle bölgenin en yoksul evinde toplanılır ve toplanan yiyeceklerin bir kısmı orada pişirilerek yenir; diğer kısmı da yoksullara dağıtılır (Işık, 2012: 30). Romanda, Gağan ayındaki suyun, zemmam suyu gibi kutsal addedildiği aktarılır. Kadınlar, bu mevsimdeki suları evlerine getirirler ve aile bireylerine dökerler. Ayrıca, evlerinin bacalarından bu suyu akıtarak bolluk ve bereket temennisinde bulunurlar. Bu aydaki tüm sulara değer verilir; ancak sabah güneş doğmadan, kuşlar ötmeye başlamadan önceki suya ayrı bir önem verilir. Onun için kadınlar, bu suya ulaşan ilk kişi olmak için rekabet halindedirler. Bu suyu ilk olarak elde etmenin, toplum içinde de bir önemi bulunur. O suya ulaşan ilk kadın, uykusunun hafifliği ve çalışkanlığıyla anılmaya başlanır.

Eserde, Hızır günlerinden ve orucundan da söz edilir. Hızır orucu, her yıl şubat ayının 13’ünden itibaren üç gün boyunca tutulur. Hz. Hızır ile Hz. İlyas’ın, bugün kavuştuğuna inanılır (Wakamatsu, 2016: 21). Bu aya ayrıca, pirlere, yol göstericilerin ayı da denir. En çetin aylardan biridir. Hava çok soğuk ve keskindir. Yerdeki kar metreleri bulur. Aç kalan kurtların, hayvanlara ve insanlara en fazla saldırdıkları aylardan biridir. Ancak romanın kurgusunda, Dersim’in bazı kişileri, halk için, tüm bu zorlukları göze alıp köy köy gezerler: “Pirler, Dersim’i dört köşe gezerler. Ne olursa olsun gelirler, kendilerini bekleyen talebelerine/müritlerine yetiştirirler. Onların dertlerine, acılarına derman olurlar” (Aslan, 2011: 165). Müritlerin, yaratıcıdan sonra en değerli kişilerden olduğu okuyucuya aktarılır. Onlar her türlü cezayı verme yetkisine sahiptirler: “Müritler, suça göre ceza verirlerdi. Ya sürgüne gönderirlerdi ya evin etrafına şekiller çizip onu lanetlerlerdi... Eğer ona ceza vermezlerse ‘senin cezanı, bu taliblere bahşediyorum, senin cezanı öküzdür’ derler. Yokluktan dolayı, öküz, en büyük cezadır” (Aslan, 2011: 165). Halk için sıkıntıları göze alan Pirlere bireyler üzerindeki nüfuzları çok fazladır. Öte yandan, Hızır ayında, kurbanları genelde bekâr kızlar dağıtırlar. Büyüklerin, evliliğe dair dualarını alırlar. Bazı büyükler, mizahî tekerleme ile bunu yaparlar: “Oğlun olsun, adı bülbül olsun” (Aslan, 2011: 167). Hızır ayı, bekârların evlilik umuduyla çeşitli eylemlerde buldukları bir aydır. Köyün gençleri üç gün oruç tutup su içmezler. Kim ki rüyasında su içtiğini görürse o muradına erecektir. Sadece bekârlar değil diğer insanlar da başka dilekler için bu orucu tutarlar.

Ayların kendilerine has ritüelleri vardır. Eski hesaba göre, mart ayında yedi gün geçince buna “Hawtmalo Qic” denir. Hawt/Hewt, Zazacada yedi, Qic da küçük demektir. Bugünlerde, ölen küçük çocuklar için, katkılı ya da sütlü çorba pişirilip dağıtılır. Martın ortasından sonrasına ise “Hawtmalo Pil” denir. Pil ise Zazacada büyük demektir. Bugünlerde ise kömbe, gözleme tarzı yiyecekler yapıp dağıtılır (Aslan, 2011: 199). Görüldüğü gibi, çocuklar için çocuklara has, büyükler için ise büyüklere has yiyecekler yapıp dağıtılır. Ayrıca Mart ayında, bütün doğanın secdeye geldiği aktarılır. Bütün canlılar, toprağa eğilip secde ederler. Özellikle de gece yarısı. Bunların içinde yalnızca melengiç ağacı secde etmez. Yeni gelinlerden biri, ağaçların secde ettiğini ispatlamak için geceye doğru, başörtüsünü alıp ağaçlara bağlar ve onların yere nasıl kapandıklarını insanlara gösterir (Aslan, 2011: 200). Ayrıca, ayaklarının ve boylarının çok fazla uzamasını istemeyen kızlar, mart ayında, ağaçların karşısına geçip ağaçta bir boy işareti belirler. Öte yandan, mart ayında, büyükler, küçüklere şu sözleri söylettirirler: “Yağmuru yağdır, rızkımızı gönder” (Aslan, 2011: 201). Çocuklar, dışarıda, yağmurun altında, gökyüzüne bakıp bunları söylerler. Ayrıca, mart yağmurunun onlara değmesiyle, tenlerinin beyazlaşacağına inanırlar. Halk, nisan ve mayıs aylarında ise ziyaretlere gidip kurbanlar keser ve dualar eder. Buralarda gerçekleştirilen ritüellerden biri, “kurdun ağzı, yılanın ağzı, düşmanın ağzı” (Aslan, 2011: 212) denilip bir ipin bağlanmasıdır. Bu şekilde insanlar, korktukları üç şeyi bağlamış olduklarına inanırlar.

Halkın, hava durumuna dair bazı inanışları vardır ve bunlar okurla paylaşılır. Bu inanışlar daha çok hayvan ve yıldızlar eksenindedir. Bu metodlar, çok eskiden beri, dünyanın farklı bölgelerindeki insanlar tarafından kullanılır. Hatta, İslamiyet öncesindeki Araplar, “halk astronomisi, meteoroloji bilgisi” denilebilen “ilm-i enva” adlı ilim dalı geliştirirler. Bu ilim dalı başta yıldızlar olmak üzere çeşitli doğa unsurlarının gözlemlenmesine dayanır (Bakkal, 2012: 197). Biray da Kazaklardaki şu halk inanışlarını aktarır: “Koyun ağılına rahatça girerse ilkbahar erken gelir”, “Koyun toslaşursa yel eser”, “Koyun dişlerini gıcırdatırsa fırtına kopar” (Biray, 2013: 16). Aslan’ın romanında da bunlara benzer inanışlar vardır. Halk, kışın sert mi yumuşak mı geçeceğini hayvanlara ve astrolojik durumlara bakarak anlar. Örneğin eğer koçlar,

ilk olarak siyah koyunlara yanaşırlarsa kış rahat ancak beyaz olana yanaşırlarsa kış sert geçecektir. Çünkü siyah koyun kara toprağı, beyaz koyun karı sembolize eder. Öte yandan, Haydar Ağa gibi bazı köylüler ise yüksek dağlara çıkıp yıldızların hareketlerini gözlemlerler ve bu gözlemlerine göre, kışın nasıl geçeceğini dair tahminlerde bulunurlar (Aslan, 2011: 104).

Yıldızlara dair olan halk inanışlarına da yer verilir. Herkesin gökyüzünde bir yıldız olduğu ve kişilerin ölmesiyle yıldızlarının battığı dile getirilir (Aslan, 2011: 89). Yıldız kayması, dünyanın birçok bölgesinde ölümle eş değer tutulur. Örneğin, Türkmenistan Türkleri ve çeşitli bölgelerin Türkmenleri de yıldız kaymasına tanıklık ettiklerinde, "ulu bir adam dünyamızı terk etti" ifadesini kullanırlar (Özbay, 2007:184). Örneklerin de ortaya koyduğu gibi, farklı coğrafyalarda, yıldız kayması, ölümle ilintilendirilir. *Nikâhlı (Moriber)* romanında da söz konusu inanışa yer verilir.

Romanda, halk arasındaki batıl inançlar konusu da işlenir. Bunlardan biri, akşam vakti aynaya bakmaktır. Altun karakteri, akşam vakti, sevgilisi Ekber'in ona verdiği aynada kendisine bakınca, annesi, akşam vakti aynaya bakmanın ona uğursuzluk getireceğini ifade eder. Bundan ciddi manada endişelenir ve kızını, bu eylemden caydırmaya çalışır (Aslan, 2011: 87). Bir diğer batıl inanç, karı-koca ilişkisinde görülür. Karı, kocanın yatakta birbirlerine sırtını dönmesi hoş karşılanmaz. Hatta halk arasındaki inanışa göre, eşinden habersiz sırtını dönen kişi, ölüm anında ve sonrasında sırtından ceza çeker (Aslan, 2011: 177). Doğa unsurlarına dayalı batıl inançlar da vardır. Örneğin, güneş ışınları sarı ve yeşil arası bir hal alınca, su içmenin günah olduğuna inanılır (Aslan, 2011: 217). Öte yandan, guguk/pepuk kuşunun, birinin evine ya da bahçesine konup orada ötmesi durumunda, o evden birinin öleceğine dair inanış vardır. Bu yüzden, guguk/pepuk kuşunun, kendi evine konduğunu görenler hemen onu oradan uçururlar (Aslan, 2011: 221). Bir batıl inanç da ceviz ağacına dairedir. Birinin ceviz ağacı dikmesinden sonra, cevizin kökünün, insanın boynu kadar kalın olmasıyla kişinin öleceğine inanılır (Aslan, 2011: 33).

2. Halk Anlatıları

Nesilden nesile anlatılan halk anlatıları, romanın başından sonuna kadar kendisine yer bulurlar. Eser, bu anlatılarla süslenir. Bunlardan biri Cüyd'in hikâyesidir. Halk arasında, şubat ayının tipiyle beraber yağın sert karı için söylenen bir deyim vardır: "*Sanırsın Cüyd'dir. Dini imamı yoktur*" (Aslan, 2011: 195). Bu halk deyiminin nerden geldiği okurla paylaşılır. Deyim, bir halk anlatısından hareketle türetilmiştir. Cüyd adlı, inatçı ve kendi bildiğini okuyan bir adam vardır. Bir gün tutup köyün dışında, dağın ortasında ev yapmaya karar verir. Köylüler her ne kadar, soğuk kış günlerini düşünüp onu bu işten caydırmaya çalışsalar da o yine de evini yapar. O, kışlık tedarikini iyi yaparsa kendisine bir şey olmayacağını düşünür. Sert kış gelip çatar ve Cüyd, hazırlıklarını iyi yaptığı için sıkıntı yaşamaz. Ancak köyün biraz dışında evini yapmış olan Keşiş adlı kişinin ise yiyeceği kalmamıştır ve Cüyd'in kapısını çalar. Cüyd, inatçı olduğu kadar fırsatçıdır da. Vereceği yiyeceklerin karşılığında adamdan, kızını, oğluna vermesini ister. O da kızına danışması gerektiğini söyleyip evin yolunu tutar. Ancak kız, bu teklifi, zinhar kabul etmeyeceği cevabını verir. Keşiş, hem bu cevabı iletmek hem de yeniden yiyecek talebinde bulunmak için Cüyd'in evine gider. Ancak istediğini elde edemez ve eve geri döndüğü esnada da aşırı soğuktan, kardan, tipiden ölür. Cüyd'in fırsatçılığı yüzünden çıktığı yolculuklar, Keşiş'in hayatına mal olur. Aradan belli bir zaman geçtikten sonra da Cüyd ölür. O da dağın ortasında mahsur kalıp tipiden, kardan dolayı ölür. Cüyd, ölümüne sebep olduğu kişiyle aynı şekilde can verir. İnatçılığı, söz dinlememezliği ve fırsatçılığı yüzünden canından olur. Onun bu yaşamı, nesilden nesile aktarılan bir halk deyimini doğurur.

Öteki halk anlatısı ise Şük ve Kherr'ın hikâyesidir. İkisi kardeşirler. Şük, paşanın kızına âşık olur. Kızı, paşadan isteyince paşa da ona, annesinin ve yedi dayısının annelerini yani ninesini kendisine getirmesi şartıyla bu evliliğe onay vereceğini söyler. Şük, konuyu annesine açar ve annesi sıcak bakar. Ancak dayıları çok sert tepki gösterirler. Fakat aşk, Şük'ün aklını başından almıştır. Kardeşinden yardım ister ve gizlice dayılarının kaldığı eve giderler. Dayıları, annelerini çok iyi muhafaza etmişlerdir. Şük'ün ve kardeşinin geldiğini anlayınca, onları yakalamaya çalışırlar. Ancak onlar, kendilerini, uyuyan çocukların yorganlarının altına saklarlar. Buraya bakmak kimsenin aklına gelmediği için yakalanmazlar ve nenelerini ele geçirirler; ancak dayıları tekrar bunu fark eder ve Şük'ü öldürürler. Şük'ün ölümü kardeşinin gücüne gider ve o, yedi dayısını birden öldürür. Daha sonra nenesini alıp paşanın yanına gider ve kızını ister. Ancak paşa, Şük'e böyle bir söz verdiğini ve kızını ona vermeyeceğini dile getirir. Bunun üzerine o, paşayı da öldürür ve kızını alır (Aslan, 2011: 163).

Bir diğer halk anlatısı ise hamile kadınlara dairedir. Bu anlatı ayrıca, doğaüstü unsurları da barındırır. Romanın geçtiği bölgede, Hızır günlerinde, kurbanlar kesilir ve çevreye dağıtılır. Bu dağıtımda da dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Köyde eğer hamile bir kadın varsa et, en başta ona verilmeli. Bu, çok önemsenen bir husustur öyle ki halk arasında hamile kadınlarla ilgili anlatılan bir olay vardır. Hamile

kadının birinin canı fazlasıyla et çeker. Ancak köy toplumunda, gelinlerin yemek türü şeyleri istemesi yadırgandığından bunu dile getiremez. Fakat canı da çok çektiğinden, bir plan yapar ve tüm ev halkı uyuduktan sonra et yemeye karar verir. Onun uyumuyor olması görünmesinin dikkatini çeker ve görünce de uyuma numarası yapıp ne olacağını görmek ister. Herkes uykuya daldıktan sonra gelin, eline aldığı çok da iyi olmayan et parçasını pişirmeye başlayınca görünce bu olayı görür ve ona fazlasıyla acır. Elinden o kötü et parçasını alıp bir kuzuyu keser ve ona yedirir. Daha sonra her ikisi uyur. Sabah vakti görünce, büyük bir sevinçle geline seslenir. Doğüstü bir şekilde, gece vakti kızın elleri renk renk olmuştur. Gece vakti, elleri, doğüstü şekilde boyanmış olmanın anlamı, kişinin, en büyük isteğine kavuşacağı anlamına gelir (Aslan, 2011: 166). Görünce, gelini mutlu ettiği için yaradan da onun dileğini yerine getireceğini ona müjdelere

Halk anlatılarından biri de dünyaya bağlanmanın, ona aldanmanın yanlışlığı üzerinedir. Adamın biri köyünden ayrılır ve yol üstünde genç ve güzel bir kız görür. Ona kim olduğunu sorar ve hayatında böyle bir güzellik görmediğini ekler. O da dünya olduğu cevabını verir. Adam, ona âşık olduğunu ve bütün malını mülkünü satıp onu alacağını dile getirir. Kız ise adamın, güzelliğine kanmamasını ve yoluna devam etmesini ister; çünkü bugüne kadar kimseye yar olmadığını ve ona da yar olmayacağını vurgular. Kız, bir yanının genç, bir yanının ise ihtiyar olduğunu ve bu yüzden sürekli güzellik ve çirkinlik arasında gidip geldiğini ekler. Adam, buna rağmen, onu almak istediğini çünkü ona duyduğu aşkın çok büyük olduğunu ifade eder. Bunun üzerine kız, kilolarca bilezik şartını öne sürer. Adam, şartı kabul eder ve uzak diyarları gidip çalışacağını ve bilezikleri yıllar sonra da olsa toplayıp getireceğini söyler. Kızdan, onu bekleyeceği sözünü alıp yola çıkar. Uzun yıllar sonra, bilezikleri toplayıp yolun üstüne gelir. Orada, yaşlı bir kadın vardır. Âşık olduğu genç kızını ona sorar. O da o genç kızın, kendisi olduğu dile getirir. Adam, büyük bir şok yaşar. Kız, adamı uyardığını ve dünya olan kendisinin kimseye yâr olmadığı gibi kendisine de yâr olmayacağını söylediğini hatırlar. Adam, kendisinin de yaşlanmış olduğunu ve bu boş sevda yüzünden hayatını kararttığını o anlar. Kendi köyünde, fakir haliyle bir kızla evlenmiş olsaydı şimdi çocukları, torunları olmuş olacağını, mutlu mesut yaşamış olacağını hatırlar ve kahrolur (Aslan, 2011: 219). Bu anlatı üzerinden, dünyaya kanılmaması ve evlilikte de güzelliğe aldanılmaması gerektiği salık verilir.

Koyun ve keçiye dair bir halk anlatısı da aktarılır. Söylendiğine göre, çok eski zamanların birinde, koyun ve keçiye ne istedikleri sorulmuş. O zamanlar koyunların kuyruğu yoktur ve hayvanlar dört gözlüdür. "Dört gözle ağlamak" deyiminin de buradan geldiği ifade edilir. Koyun, dört gözün kendisi için çok fazla olduğunu, iki gözünün alınıp onun yerine, edebi için, kendisine kuyruk verilmesini istemiş. Keçi ise kuyruğunun alınıp onun yerine kendisine gözyaşı verilmesini istemiş. Kuyruk hayvanların özel bölgesini gizler. Koyun ve keçinin bu isteklerinden dolayı halk, koyunun edepli keçinin ise edepsiz olduğunu düşünür ve "mübarek koyun", "edepsiz keçi" adlandırmasını yapar (Aslan, 2011: 103).

Halk anlatılarının bazıları ise dini temellidir. Bunlardan biri Yusuf peygamberin hikâyesidir. Yusuf peygamberi çekemeyen kardeşleri, onu bir kuyuya atarlar ve babalarına, onu, kurdun parçalayıp yediğini söylerler. Kardeşlerin, kurdun Hz. Yusuf'u yediğini söylemesiyle Hz. Yakup, bütün kuş türlerine ve kurtlara emir verir onları bir araya toplar. Onlar, biz yapmadık deseler de o, buna tam inanmaz. Romanda, o günden sonra, Hz. Yakup'un talimatıyla Mısır'daki kurtların dişlerinin çok da keskin olmadıkları aktarılır (Aslan, 2011: 158). Bu hikâyeden hareketle türetilen, öteki halk inanışı ise avuç içindeki izlere dairdir. Züleyha, Hz. Yusuf'a âşık olduğu için diğer kadınlar tarafından ayıplanır. O da hepsini bir araya toplar ve Yusuf peygamberi, onların önüne getirir. Yusuf peygamberin güzelliği karşısında kadınların akılları başlarından gider ve o an elma soydukları için, çoğu, bıçaklarla ellerini keserler. İnsanın avuç içindeki izlerin o zamandan kalma olduğuna inanılır (Aslan, 2011: 161).

Hız. Süleyman kıssasına da değinilir. Onun, rüzgârın, suyun, kuşların kısacası her şeyin dilini bildiğine inanılır. Romanda aktarıldığına göre, bir gün, tellal ile bütün kuşlardan tüy alınıp Hz. Süleyman için bir başlık yapılacağı dillendirilir. Bütün kuşlardan tüy alınır yalnız, hüdhüd kuşundan alınamaz. Ondan ricacı olunur, ancak o, yine de tüy vermeyi kabul etmez. Hatta öfkelenir ve "o bir Süleyman ise ben de bir Süleyman'ım" der (Aslan, 2011: 218). Hz. Süleyman ile Hüdhüd kuşu arasında gerçekleştiğine inanılan olayın birçok farklı versiyonu vardır ve romanda, sadece dile getirdiğimiz anekdot aktarılır. Versiyonlardan biri de şudur. Ordularıyla birlikte karınca vadisine gelen Hz. Süleyman kuşları teftiş eder ve hüdhüdün orada olmadığını fark eder. Bunun sebebini sorar ve eğer hüdhüdün mazereti varsa bunu ispat etmesini, yoksa onun canını yakacağını, kafasını koparacağını dillendirir. Çok geçmeden hüdhüd gelip Hz. Süleyman'a onun bilmediği Sebe ülkesinden haber getirdiğini, bu ülkeyi bir kadının yönettiğini söyler ve onların dini inançları hakkında bilgi verir. Bunun üzerine Hz. Süleyman hüdhüde bir mektup vererek Sebe'ye götürmesini ve oradaki yöneticilerin nasıl bir karar alacaklarını öğrenmesini ister. Mektubu okuyan

Sebe melikesi, Hz. Süleyman'a bazı hediyeler göndermeye karar verir (Harman ve Kurnaz, 1998:461). Dile getirilen ve daha yaygın olan ikinci versiyonda da Hüdhüd'ün bir itaatsizliği söz konusu olsa da daha sonra Hüdhüd kendisini affettirir. Ancak romanda, daha kısa bir versiyon söz konusudur.

Romanda, halk anlatılarındaki "Kara Sevdalı" motifi işlenir. Büro ve Sey Bali karakterleri, hiç evlenmemişlerdir. Onlara, "Tewsanı" yani "Kara sevdalı" denir. Her ne kadar Ekber gibi bazı köylüler, Sey Bali'nin dervişliği seçmiş olduğunu söyleseler de o bir karasevdalıdır. Sevdiğine kavuşamadıktan sonra, kadın konusunu hayatından çıkarır. Anlatıcı, Büro'nun da böyle bir tip olduğunu vurgular. Sevdiğine kavuşamamak onun akıl sağlığını da etkiler. Köyde ona "Alık Büro" denir. Kendisine fazlasıyla bol gelen pantolonlar, gömlekler giyer. Giyiminde bir uyum, simetri söz konusu olmadığı gibi, pejmürde bir hali vardır. O, bohçasını koluna atar ve köy köy dolaşır. Bohçasında da satmak için kadın eşyaları, elbiseleri vardır. Büro, sevdiği kişiye ve başka bir kadına sahip olamadığı için soft bir fetişisttir. Eline geçen paralarla şehir merkezine gidip satmak için eşya aldığı zaman sadece kadın eşyaları alır: "*Bohçasında, poşu, şalvar, başörtüsü, boncuk, mendil gibi hepsi kadın eşyaları olan şeyler satardı... Bu tarz kadın eşyalarını almak onun için aşk gibi bir şeydi*" (Aslan, 2011: 134). Anlatıcı, bu sözlerle ondaki, kadın eşya fetişizmini ortaya koyar. Kadınlara kavuşamayan Büro, onları, kendisine yakın kılacak, zihninde canlı tutacak olan eşyaları hayatının en önemli unsurlarından biri haline getirir. Ekber, Büro'ya bakınca kendi halinden endişe etmeye başlar: "*Acaba, bu, benim on yıl sonraki halim olmasın? Altun gelmezse ben de böyle mi olacağım*" (Aslan, 2011: 140). Ekber karakteri, sevdiği Altun karakterine kavuşamaması durumunda, kendisinin de kara sevdalı bir alığa dönüşeceğinden endişelenmeye başlar. İki karasevdalı ve karasevdalı olmaya namzet biri söz konusudur.

Eserde, halk anlatılarının en önemli motiflerinden biri olan guguk/pepuk kuşuna yer verilir. Ölümüne neden olduğu kız kardeşinin acısını, evren var olduğu müddetçe dile getirmek için yaratıcıdan kendisini kuşa döndürmesini isteyen birinin öyküsünün anlatıldığı guguk kuşu efsanesi, Zazalar arasında yaygın olarak anlatılır. Efsaneye göre guguk kuşu, kardeşinin ölümüne neden olan kişidir. Romanın karakterlerinden Jük, Altun karakterinin ölümünden kendisini sorumlu tutar. Köylüler, kayıp hayvanları aramaya gittiklerinde, önce Jük'ü bulmaya çalışırlar. Kulakları iyi duymadığı ve yaşlı olduğu için Jük'ün bulunması daha öncelenir ve bu uğraş köylülerin vaktini alır. Jükü arama sırasında Altun, yılan tarafından öldürülür ve bu durum, Jük'ü derinden sarsar: "*Pepuk 'pepo, keko, kim öldürdü' diyordu, ötüyordu. Jük duyunca, sanki pepuga cevap veriyordu, 'ben öldürdüm, ben yıkadım, ben defnettım' diyordu*" (Aslan, 2011: 244). Bu tablo köylüleri çok etkiler. Çünkü ilk defa onun ağladığını görürler. Sert, taş kalpli, heybetli görünen bu adamın bir gün ağlayacağı, kimsenin aklına gelmez. Bu yüzden, herkes büyük bir hayretle ağlayan bu yaşlı adama bakar ve "demek o da ağlayabiliyor" diye düşünürler.

Sonuç

Nikâhlı (Morber) romanında, halk inanışları, halk anlatıları ve bunların ekseninde vücut bulan doğüstü olaylar, önemli bir yer tutar. Yılanla dair olanlar, bunlardan biridir. Yılan merkezli halk anlatılarına, inanışlarına ve yılanla doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşen doğüstü olaylara, romanın çeşitli yerlerinde tanık olunur. Yılan, romanın geçtiği bölge halkı için o kadar önemlidir ki halk, bir dağa "Yılan Dağı", bir bölgeye de "Yılan Bölgesi" isimlerini koyar. Eserde, taş kesen insanlar ve yılanlar; gruplar halinde köyden geçen melekler; gizemli mağaralarda, gizemli canlılar tarafından kutsanan kişiler; secde eden ağaçlar gibi doğüstü unsurlar gözlemlenir. Akşam vakti aynaya bakmamak; eşlerin yatakta, izinsiz birbirlerine sırtını dönmemesi, dönülmesi durumunda, kabir azabının çekileceğine inanılması; güneş ışınlarının sarı ve yeşil arası bir hal alınca su içilmemesi; guguk/pepuk kuşunun ölüm getirdiğine inanılmasından ötürü, onun, bahçelere, evlere konmasının engellenmesi; ceviz ağacının kökünün insan boynu kalınlığına ulaşmasının, onu dikenin öleceğine yorulması; mart yağmurunun tene değmesiyle insanların teninin beyazlaşacağına inanılması; kutsal yerlerde bağlanan iplerin, kurdu, yılanı, düşmanı insandan uzak tutacağı gibi batıl inançlara yer verilir. Gelenekler, âdetler ve toplumsal ritüellere de yer verilir. Gençlerin, birbirlerine aşklarını ilan etmek için "mendil" ve "ayna" motiflerini nasıl kullandıkları; çeşme başlarında, birbirlerinden bir tas su isteyip bunun üzerinden sevdiklerine ne tür mesajlar verdikleri; toplumsal anlaşmazlıklarda, hamile ve genç kadınların araya girmesiyle kavgaların nasıl sonlandırıldıkları; Gağan ayı ve Hızır günlerinde, ne tür toplumsal ritüellerin, âdetlerin gerçekleştirildiklerinden söz edilir. Dünyanın aldatıcılığına, hamile kadınlara, koyun ve keçiye, Yusuf ve Süleyman peygamberlerin kıssalarına dayanan anlatılar ile "Cüyd" ve "Şük ve Kherr" isimli halk anlatıları da okura sunulur.

KAYNAKÇA

- ARTUN, Erman (1998). "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri: Doğum-Evlenme-Ölüm", *Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 9-10, s. 85-107.
- ASLAN, Cengiz (2011). *Morber*. İstanbul: Kardelen Yayıncılık.

- ATNUR, Gülhan (2015). "Evlenme İşaretleri", *Aile Yazıları* 8. Editörler: Saim Sakaoğlu, Mehmet Aça, Pervin Ergun. Ankara: Başak Matbaacılık (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü önderliğinde hazırlanan bir kitaptır).
- BAKKAL, Ali (2012). "İslam Astronomi Tarihinde İbn Rüşd", *Diyanet İlmî Dergisi*, C. 48, S. 3, s. 195-208.
- BİRAY, Nergis (2013). "Bugün Hava Nasıl Olacak? Halk Bilgisine Dayalı Takvim ve Hava Tahmini: 'Kazak Türkçesi Örneğinde'", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 20, S. 2, s. 1-30.
- BORATAV, Pertev Naili (2012). *Türk Mitolojisi*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- HARMAN, Ömer Faruk ve KURNAZ, Cemal (1998). "Hüdhüd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 18. s. 461-462.
- IŞIK, Yüksel (2012). *Tunceli Folklorü*, Ankara: Anıt Matbaa. (Tunceli Valiliği öncülüğünde hazırlanan bir kitaptır).
- KÜÇÜK TURSUN, Fatmagül (2014). "Ceyhan Halk Kültürü ve Edebiyatında Yılan", *Yılan Kitabı*. Editör: Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi. s. 461-480.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay (2003). "'Güdüşlü'nün Çeşmesi': Bir Türkünün Yaratılış Hikâyesi Bağlamında Tema, İcrâ, Ve Müzikal Yapı", *Türkbilig*, S.5, s. 86-93.
- ÖLMEZ, F. Nurhan (2010). "Dokumalarda Yılan Motifi", *Art-e Sanat Dergisi*, S.6, s. 1-21.
- ÖZBAY, Ekrem (2007). *Türkmenistan'dan Anadolu'ya Örf Adet ve Halk İnançları*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- ŞEN, Merve (2012). "Sandıklı İlçesi Alacami Köyü Evlilik Merasimleri Üzerine Derleme ve Değerlendirmeler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 343-357.
- WAKAMATSU, Hiroki (2016). "Antropolojik Yaklaşımla Hızır İnanç: Dersim Bölgesinde Uygulanan Dinî Ritüeller", *Hünkâr Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmaları Dergisi*, S.2, s. 15-25.